

Юрій Бідзіля
Мар'яна Улиганець

ТЕМАТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ПЕРЕДАЧ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ТЕЛЕРАДІОКОМПАНІЇ ЯК ІНДИКАТОР СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ УМОВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: філологія. Випуск 19.

УДК 070:621.39:7097(477.87)

Бідзіля Ю., Улиганець М. Тематичне наповнення передач Закарпатської обласної державної телерадіокомпанії як індикатор суспільно-політичних умов; 8 стор.; кількість бібліографічних джерел 13, мова українська.

Анотація. У статті розглянуто та проаналізовано процес впливу суспільно-політичних умов на зародження та розвиток Закарпатської обласної державної телерадіокомпанії.

Ключові слова: радіо, телебачення, ефір, редакція, тематичне наповнення.

Abstract. The article is devoted to the investigation and analysis of the process of social-political conditions influence on the origin and development of Transcarpathian Regional Television and Radio Company.

Key words: radio, television, air, editorial office, thematic filling.

«Телебачення рухається разом із суспільством...», – відзначає російський дослідник Рудольф Борецький [2, с.9]. Таке твердження стосується всіх ЗМІ: їх тематичне наповнення в різні історичні періоди демонструє вплив суспільно-політичних умов на розвиток мас-медіа. У наукових роботах О. Головчука, В. Лизанчука, М. Гриценка, А. Левченка та інших дослідників, які вивчали центральне та регіональне телерадіомовлення України, історія Закарпатської обласної державної телерадіокомпанії (далі ЗОДТРК) не розглядалася. Головне достовірне джерело інформації — документи Закарпатського обласного державного архіву (далі ЗОДА), у яких зафіксовані найважливіші події в історії ЗОДТРК від 1945 до 1986 року. Тематичне наповнення програм наступних років довелося досліджувати з публікацій в пресі та телепрограм, тому що архів Закарпатської обласної державної телерадіокомпанії належним чином не впорядкований.

Розвиток електронних ЗМІ Закарпаття розпочався лише через 20 років після випуску першої передачі Українського радіо в тодішній столиці УРСР — Харкові. Поштовхом стало возз'єднання Закарпаття з УРСР у 1944 році: після Другої світової війни влада намагалася якнайшвидше «завершити соціалістичну перебудову приєднаних земель», тобто, як зазначає історик О. Субтельний, «привести західних українців у відповідність із радянською системою та їхніми співвітчизниками» [1, с. 499]. Одним із засобів соціалістичної перебудови стала радіокомунікація: 5 грудня 1945 року в Ужгороді вже функціонував Комітет радіоінформації при Виконавчому комітеті Закарпатської обласної Ради депутатів робітників з редакцією «Останніх вістей». Це перша зафіксована дата в Закарпатському обласному державному архіві з історії ЗОДТРК. У період зародження радіокомітету краю редактори поспігувалися найменш ефективними жанровими різновидами — газетними інформаційними повідомленнями та виступами посадовців.

Для посилення ідеологічної пропаганди у 1946 році була створена друга редакція — «Суспі-

льно-політичних передач», котра інформувала про вибори до Верховної Ради СРСР, святкування першої річниці возз'єднання Закарпатської України з УРСР, роботу вечірніх шкіл, розвиток промисловості, торгівлі, освіти, результати розвитку народного господарства Закарпаття за роки радянської влади та про українських буржуазних націоналістів. За підсумками діяльності закарпатського осередку, Комітет радіофікації та радіомовлення при Раді Міністрів УРСР дійшов таких висновків: «Штат облрадіокомітету повністю укомплектовано працівниками, які правильно організують місцеве радіомовлення, показуючи головним чином відбудову й розвиток господарств, культуру Закарпаття, радість вільного життя трудящих області в зв'язку з возз'єднанням із Радянською Україною, пропагуючи величезні завдання, які поставлені новим п'ятирічним планом відбудови й розвитку народного господарства» [6, арк.3]. Поряд із перевагами Комітет радіофікації та радіомовлення при Раді Міністрів УРСР зауважив і недоліки в роботі Закарпатського облрадіокомітету, зокрема: «Не висвітлюється життя всіх округ області... Мало випусків, у яких популярною, доступною для місцевого слухача мовою розказується про переваги соціалістичного ладу... Облрадіокомітет ще не спромігся широко залучити до виступів перед мікрофоном передових людей області... Із 14 радіовузлів області 5 не працюють. Радіовузли Волового, Волівця, Хуста, Севлюша (нині Виноградова) через неуккомплектованість задовільною радіоприймальною апаратурою працюють із перебоями... Радіофікація по дротах проводиться органами міністерства зв'язку незадовільно. За 8 місяців в області встановлено лише 545 точок та 36 вуличних динаміків... Недостатня кількість передач на сільськогосподарську, науково-популярну та молодіжну тематику (за 5 місяців відбулося лише 8 сільськогосподарських, 5 науково-популярних та 4 передачі для молоді)» [6, арк.9]. Комітет радіофікації та радіомовлення при Раді Міністрів УРСР поставив перед Закарпатським обласним радіокомітетом завдання розширити цільову аудиторію

територіально та тематично: «Забезпечити обласний випуск «Останніх вістей» українською мовою щоденно, окрім неділі та четверга. Створювати громадсько-політичні передачі українською й російською мовою, включаючи один раз на тиждень передачі для молоді. Організувати огляд обласних газет (українською, російською та угорською мовами в дні виходу газет). Транслювати літературно-драматичні передачі українською та російською мовами один раз на тиждень та передачі для дітей, а ще розмішувати в радіоєфірі платні інформації та оголошення» [3, арк.15].

Закарпатський обласний радіокомітет врахував зауваження та вказівки, і з кожним наступним роком редакція «Суспільно-політичних передач» розширювала тематичне наповнення. Відтак, у 1947 році закарпатці почули з радіоприймачів про Ужгородський державний університет, машинно-тракторні станції, соціалістичні змагання на підприємствах, хлібозаготівлю, солотвинські солерудники, у 1948 — про виноградарство, тваринництво, меблеву промисловість, шахтарів та залізничників Закарпаття, святкування Дня Конституції. Того ж року Український республіканський радіокомітет дав вказівку висвітлювати тему лісозаготівлі, оскільки після возз'єднання з УРСР лісова промисловість області стала базою для розвитку місцевої деревообробної галузі: були створені Ужгородський і Мукачівський меблеві комбінати. У радіоєфірі популяризували промислові та сільськогосподарські здобутки соціалістичної перебудови краю й замовчували негаразди, не інформували, наприклад, про те, що «у повоєнний період до липня 1947 року від української єпархії на Закарпатті відібрали 73 церкви, 15 священників було вислано до Сибіру, трьох убили, а 36 втекло» [1, с. 502]. Релігійні теми взагалі були відсутні на радіохвилі Закарпаття.

Як свідчить Постанова радіофікації і радіомовлення при Раді Міністрів УРСР про роботу Закарпатського обласного радіокомітету за 1949 рік, радіоєфір доповнили поодинокі програми на тему туризму та спорту, але провідну роль і досі відігравали ідеологічні, промислові та сільськогосподарські передачі. Цього року Український республіканський радіокомітет знову висловив зауваження до роботи закарпатського осередку. Зокрема, щодо «недостатнього пропагування серед населення марксистсько-ленінського вчення та успіхів стахановців, відсутності актуальних повідомлень з усіх районів області (із 13 округів області випуск «Останніх вістей» охоплював лише 7), незадовільного керівництва Мукачівською редакцією радіомовлення (надмірне використання матеріалів із місцевої газети) та поганій технічній обробці передач на суспільно-політичні теми» [7, арк.8]. Зауваження центру, що були спрямовані на посилення ідеологічного впливу радіо, стали рушійною силою, котра сприяла еволюції Закарпатського радіокомітету: розширювалася редакційна структура, тематичне наповнення, зростала кількість кадрів, широта покриття та покращувалася технічна обробка програм.

В історії Закарпатського обласного радіокомітету 1950 рік ознаменувався посиленням уваги до культурно-освітніх процесів краю. Була створена третя редакція — «Літературно-музичних передач», що транслювала радіомонтажі звітних концертів Закарпатського народного хору в Москві, програми про творчість самодіяльних композиторів та музично обдаровану молодь області. Місцеве мовлення щодня транслювалося впродовж години та сорока хвилин, і в його програму входили: огляд обласних газет (щодня, крім понеділка), матеріали угорськомовної газети «Kárpát igaz szó» («Карпати igaz со» – «Карпатське слово правди»), статті, радіорепортажі, виступи на суспільно-політичні, сільськогосподарські та культурницькі теми, «Останні вісті» (щодня), театр біля мікрофону, передачі для молоді (один раз на тиждень), літературні програми, концерти (чотири рази на тиждень). Увесь інший час технічні засоби Закарпаття використовувалися для транслювання передач із Москви та Києва. У цей період обласний радіокомітет уперше за свою історію проявив ініціативу у формуванні свого радіопростору. Закарпатський осередок звернувся до Комітету радіофікації та радіомовлення при Раді Міністрів УРСР із проханням «врахувати особливості багатонаціонального краю: скоротити тривалість передач українською мовою і включити в обласну мережу трансляцій для Мукачівського, Севлюського, Берегівського та Ужгородського округів, де проживало багато угорців, московські радіопередачі, які передавалися для Угорщини» [8, арк.6]. Крім того, керівник Закарпатського радіокомітету попросив центр посприяти вирішенню двох суттєвих проблем, пов'язаних із недостатньою радіофікацією округів та фінансово-кадровими труднощами, що виникла через збільшення ефірного часу та низькі гонорари, які перестали приваблювати позаштатних працівників.

Фінансування радіомовлення Закарпаття продовжувало скорочуватися. 1951 рік вніс як позитивні, так і негативні зміни у структуру Закарпатського обласного радіокомітету. Почала функціонувати редакція «Молодіжних передач», яка готувала програми про роботу комсомольських організацій, трудові успіхи, навчання та дозволяла молодих людей, підготовку до Всесвітнього фестивалю молоді. «Наказом про районне й міське радіомовлення в Українській РСР була скорочена кількість редакцій радіомовлення районів і міст, які мали недостатньо розвинуту мережу радіотрансляційних точок. Разом із кількома десятками інших із різних областей України 15 листопада припинила роботу редакція радіомовлення Мукачєва» [9, арк. 5].

У 1952 році, наприкінці періоду повоєнної відбудови, Закарпатський обласний радіокомітет намагався покращити якість свого медіапродукту шляхом удосконалення грамотності редакторів та регіоналізації інформаційних повідомлень. Керівник закарпатського осередку звернувся до Українського республіканського радіокомітету з «проханням виділити гроші на підвищення рівня володіння українською мовою працівників та реоргані-

зувати випуски новин таким чином, щоб у ранкових «Останніх вістях» була інформація про весь Союз, а у вечірніх — тільки закарпатські новини» [10, арк.7]. Цього року мережа мовлення одного дня включала:

7.21 — 7.24 Гімн УРСР;

7.38 — 7.40 Календар сільськогосподарських робіт області;

9.30 — 9.44 Передача для агітаторів;

9.45 — 10.00 Музична передача;

10.15 — 10.35 Літературна передача;

10.35 — 10.45 Оголошення;

10.45 — 11.15 Матеріали з угорської газети;

18.30 — 18.45 «Останні вісті»;

18.45 — 19.00 Суспільно-політичні передачі.

Період повенної відбудови в історії закарпатських електронних ЗМІ позначився зародженням та швидким розвитком радіо, котре щороку розширювало тематичне наповнення програм та покриття на території області.

На Закарпатті початок десталінізації позитивно відобразився на розвитку мовлення для угорської нацменшини. До листопада 1956 року передачі Закарпатської обласної редакції радіоінформації угорською мовою тривали 45 хвилин на добу й були в основному дубляжем «Останніх вістей» та деяких громадсько-політичних передач. Зрідка редакція готувала репортажі з сіл, у яких проживали угорці. Частіше транслиували програми про нові книги, що виходили в області угорською мовою, виступи колективів художньої самодіяльності, щодня ознайомлювали з матеріалами газети «Kágrati igaz szó». «Із листопада передачі угорською мовою змінилися: обсяг зріс до однієї години десяти хвилин на добу, з'явилися виступи представників угорської національності про життя, роботу, ставлення до подій в Угорщині. Закарпатський обласний радіокомітет звернувся до Українського республіканського радіокомітету з проханням збільшити штат працівників угорської редакції, зважаючи на збільшення обсягу роботи» [11, арк.3].

У період лібералізації суспільного життя з 1960-го року замість Комітету радіоінформації при Виконавчому Комітеті Закарпатської обласної Ради депутатів робітників почав функціонувати Закарпатський обласний комітет із радіомовлення та телебачення, утім попри назву, котра передбачала заповнення телевізійної ніші області, комітет продовжував виготовляти тільки радіопродукт. Цього року були засновані ще дві редакції: «Промислових передач» та «Угорського мовлення». Перша готувала радіожурнали про роботу підприємств, друга — найважливішу інформацію угорською мовою для робітників сільського господарства й промисловості. У 1961 році була створена редакція «Сільськогосподарських передач». Отже, у період десталінізації перебудова промислового та сільськогосподарського сектору УРСР зміцнила за відповідними редакціями ключові позиції у структурі Закарпатського обласного радіокомітету, а часткова лібералізація суспільства сприяла розбудові мовлення для нацменшин.

У період стабілізації закарпатське радіо заповнило культурно-розважальну сферу інформаційного простору області: у 1968 році була створена редакція «Художніх передач», дитяча «Піонерське плем'я», молодіжна «Пролісок» та «Молдавських передач», у 1971 році почав виходити спортивний радіожурнал «Старт».

Закарпатське радіо стало кадровим та технічним підґрунтям, завдяки якому почало активно розвиватися телебачення. У 1973 році у Закарпатському обласному комітеті з радіомовлення та телебачення були створені дві основні редакції: «Головна редакція радіомовлення» та «Головна редакція телевізійних передач». У той час, коли у складі першої було шість редакцій: «Останніх новин», «Суспільно-політичних передач», «Промислових передач», «Сільськогосподарських передач», «Передача для молоді та дітей», «Передача художнього мовлення», — друга нараховувала лише три редакції: «Суспільно-політичних передач», «Продовжених програм» та «Угорських передач». Закарпатське телебачення активно розширювало свої масштаби: у 1976 році була створена редакція «Передач для дітей та молоді», 1980 — редакція «Передач на молдавській мові», року 1983 — редакція «Передач на місто Ужгород», редакція «Музичних передач» та редакція освітніх передач «Вивчаємо російську мову.», що була спрямована на русифікацію населення області.

Будувати локальні телевізійні передавачі та релейні лінії в гірських умовах дуже дорого й недоцільно, тому у вересні 2006 року закарпатське телебачення першим серед українських обласних державних телерадіокомпаній отримало ліцензію на супутникове розповсюдження та побудувало космічний порт телезв'язку. Із переходом на супутникове мовлення вирішилося дуже складне питання — стовідсоткове покриття місцевою телепрограмою всієї території області. Крім телевізійної програми, через супутник за кілька місяців почали транслиувати й закарпатське радіо. Завдяки цьому Закарпатське обласне телебачення та радіо можна дивитися та слухати на всій території України, а також за її межами від Португалії на заході до Уралу на сході, від Ізраїлю на півдні до Гренландії на півночі. Серед українських діаспор за кордоном воно дуже популярне: про це свідчать дзвінки до прямих ефірів програм.

Сьогодні ефір телеканалу закарпатського державного телебачення — це мовлення 24 години на добу, три оригінальні випуски новин протягом дня, щоденні ранкові та вечірні прямі ефіри, а ще — низка авторських проєктів. ЗОДТРК нині в Україні вирізняється тим, що має найбільше редакцій, де працюють над програмами для нацменшин краю. Мовлення на закарпатському телеканалі ведеться, окрім української, угорською, словацькою, румунською, ромською, німецькою, російською та русинською мовами. Закарпатська область межує із чотирма країнами Європи: Польщею, Румунією, Угорщиною та Словаччиною, на території краю проживає понад тридцять нацменшин, тому багатомовний

ефір телеканалу робить усе для того, щоб необхідну інформацію про важливі події Закарпаття дізналися всі мешканці області. Це сприяє адаптації національних меншин до життя в Україні й робить їх повноправними членами суспільства.

Закарпатська телерадіокомпанія 10 років тому заснувала фестиваль “Мій рідний край”, який уже через рік набув статусу міжнародного. Про свою участь у фесті заявили журналісти 11 країн Східної та Центральної Європи. Відповідно до головної мети фестивалю, представлені на ньому телевізійні й радіопрोगрами відтворюють історію й сьогодення національних спільнот, які компактно мешкають на території країн-учасниць заходу.

Модернізація каналу триває і стосується не лише оновлення технічної бази, а й підвищення кваліфікації працівників телерадіокомпанії. Закарпатські телевізійники налагоджують співпрацю з іншими телекомпаніями України, прикладом такого співробітництва є телеміст між Ужгородом та Луганськом. Водночас, ЗОДТРК має досвід співпраці не лише з українськими, а й закордонними студіями. Особливо тісні контакти в телеканалі з угорськими журналістами: здійснюється обмін програм та реалізуються спільні проекти [детальніше див.: 5]. Сьогодні Закарпатська обласна державна телерадіокомпанія – приклад регіонального мовлення, котре задовольняє інформаційні потреби представників більшості національностей, що проживає на території області.

Література

1. Бойко О. Історія України: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Видання 3-тє, виправлене, доповнене / О.Д. Бойко. Історія України. – К.: Академвидав, 2006. – 688 с.
2. Борецький Р. Информационные жанры / Р. Борецький. Информационные жанры. – М., 1961. – 230 с.
3. Головчук О. Регіональне телебачення України: ефірні традиції та реорганізація/ О.В. Головчук. Регіональне телебачення України: ефірні традиції та реорганізація // Наукові записки Інститут журналістики. Том 22 // <http://journalib.univ.kiev.ua>.
4. Гриценко М. Регіональні та місцеві телекомпанії України на сучасному етапі/ Гриценко М.С. Регіональні та місцеві телекомпанії України на сучасному етапі // Наукові записки Інститут журналістики. Том 01 // <http://journalib.univ.kiev.ua>.
5. Довганинець Т. Закарпатська обласна державна телерадіокомпанія сьогодні. – Ефір програми «Доброго ранку, Закарпаття» 4 березня 2009 рік.
6. Закарпатський обласний державний архів. – Ф. 1238: Комітет радіоінформації при Виконавчому комітеті Закарпатської обласної Ради депутатів робітників, оп. 1, спр. 28: Постанова Комітету радіофікації і радіомовлення при Раді Міністрів УРСР про роботу Закарпатського обласного радіокомітету за 1946 рік. – 30 арк. Далі: ЗОДА
7. ЗОДА. – Ф. 1238: Комітет радіоінформації при Виконавчому комітеті Закарпатської обласної Ради депутатів робітників, оп. 1, спр. 86: Постанова Комітету радіофікації і радіомовлення при Раді Міністрів УРСР про роботу Закарпатського обласного радіокомітету за 1949 рік. – 26 арк.
8. ЗОДА. – Ф. 1238: Комітет радіоінформації при Виконавчому комітеті Закарпатської обласної Ради депутатів робітників, оп. 1, спр. 115: Лист Голові Українського Комітету радіоінформації при Раді Міністрів УРСР. – 5 арк.
9. ЗОДА. – Ф. 1238: Комітет радіоінформації при Виконавчому комітеті Закарпатської обласної Ради депутатів робітників, оп. 1, спр. 245: Наказ Українського Комітету радіоінформації при Раді Міністрів УРСР про районне й міське радіомовлення в Українській РСР. — 17 арк.
10. ЗОДА. – Ф. 1238: Комітет радіоінформації при Виконавчому комітеті Закарпатської обласної Ради депутатів робітників, оп. 1, спр. 311: Переписка з Комітетом радіоінформації при Раді Міністрів УРСР про роботу обласного комітету радіоінформації (про мовлення, апаратуру та інші питання). – 29 арк.
11. ЗОДА. – Ф. 1238: Комітет радіоінформації при Виконавчому комітеті Закарпатської обласної Ради депутатів робітників, оп. 1, спр. 417: Переписка з Комітетом радіоінформації при Раді Міністрів УРСР про роботу обласного комітету радіоінформації. — 18 арк.
12. Левченко А. Роль регіональних ЗМІ у соціокультурній, економічній та політичній системі суспільства / А.М. Левченко. Роль регіональних ЗМІ у соціокультурній, економічній та політичній системі суспільства // Наукові записки Інститут журналістики. Том 21 // <http://journalib.univ.kiev.ua>.
13. Лизанчук В. Засоби масової інформації і духовне відродження України: формування національних ідеалів та інтернаціональних почуттів/ В.Лизанчук. Засоби масової інформації і духовне відродження України: формування національних ідеалів та інтернаціональних почуттів. — Л.: Вид-во Львів. ун-ту, 1990. — 350 арк.

Бідзіля Юрій Михайлович – кандидат філол. наук, доцент, завідувач кафедри журналістики УжНУ.
Улиганець Мар'яна – студентка відділення журналістики УжНУ.